

رابطه نگرش دینی و همسازی اجتماعی دانشجویان

The Relationship between Religious Attitude and Social Adjustment in University Students

Mojtaba Tamadoni

Islamic Azad University
South Tehran Branch

مجتبی تمدنی

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران جنوب

Abstract

This study examined gender and marital status differences in religious attitudes and social adjustment. 232 male and 192 female university students of Azad University, Tehran South Branch, completed the Religious Attitude Scale and the Bell Social Adjustment Scale. The results showed that the females' religious attitude was stronger than males' attitudes. Also religious attitudes and social adjustment of females were negatively correlated. There was no significant relationship between men's religious attitudes and their social adjustment. The results of a regression analysis showed that the social adjustment could not be predicted by religious attitude and gender. The differences between married and single participants regarding religious attitude and social adjustment were not significant.

Key words : religious attitude, social adjustment, gender, marital status.

Address for Correspondence : Department of Counselling,
Islamic Azad University, South Tehran Branch.
email : mTamadoni@azad.ac.ir

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مطالعه رابطه نگرش دینی و همسازی اجتماعی با توجه به جنس و وضعیت تأهل دانشجویان شکل گرفت. بدین منظور گروه نمونه‌ای به حجم ۴۲۴ (۱۹۲ دختر و ۲۳۲ پسر) دانشجوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب با روش نمونه‌برداری چند مرحله‌ای انتخاب شدند. ابزار پژوهش، مقیاس نگرش دینی و مقیاس همسازی اجتماعی بل بود. نتایج تحلیل همبستگی پیرسون و آزمون t نشان داد بین نگرش دینی و سازش‌یافتگی اجتماعی تنها در دختران رابطه منفی معنادار ($P < 0/0$) وجود داشت و نگرش دینی دانشجویان دختر قویتر از پسران بود. در حالی که در همسازی اجتماعی تفاوتی از لحاظ جنس به دست نیامد. نتایج رگرسیون حاکی از عدم پیش‌بینی سازش‌یافتگی اجتماعی بر اساس نگرش دینی و جنس بود. آزمون میانه نیز تفاوتی بین نمره‌های دانشجویان متأهل و مجرد در میزان نگرش دینی و همسازی اجتماعی نشان نداد.

واژه‌های کلیدی : نگرش دینی، همسازی اجتماعی، جنس، وضعیت تأهل.

مقدمه

بررسی شکل‌گیری شخصیت و جهت‌گیری بازخوردهای افراد در سطح فردی و فرهنگی - اجتماعی، یکی از قلمروهای روانشناسی دین است؛ برای واتسن دین یک اسطوره، برای فروید^۱ یک روان‌آزردگی^۲ و برای مزلو^۳ یک نکته منفی در تاریخ بشر است (واتسن، ۱۹۸۷)، در حالی که بازخورد متفکران برجسته‌ای مانند یونگ^۴ و آدلر^۵ نسبت به روانشناسی دین، باورهای دینی و الهی کاملاً مثبت بوده است (کونگ^۶، ۱۹۸۱ نقل از عسگری، ۱۳۷۹ الف). پارگامنت (۱۹۸۷) معتقد است که دین می‌تواند بر فرایند و ظرفیت مقابله با تهدید، ارزیابی و یافتن راه‌حلهای جدید در افراد مؤثر باشد و به آنها در جهت حمایت هیجانی از خویشتن، کمک کند.

در سالهای اخیر پژوهشگران متعددی به بررسی رابطه دین با سلامت روانی و سازش‌یافتگی فردی پرداخته‌اند و غالباً بر ارتباط مثبت دین با سازش‌یافتگی و سلامت روانی و رابطه منفی آن با اختلالهای روانی صحه گذاشته‌اند. بالتر (۲۰۰۲) در بررسی ارتباط بین نگرش دینی، سازش‌یافتگی با محیط دانشگاه و خودپنداشت^۷ نشان داد که نگرش دینی با خودپنداشت رابطه مثبت دارد و به همسازی بیشتر دانشجویان منتهی می‌شود. همچنین دانشجویانی که خود را بیش از همه متدین می‌دانستند از دیگران سازش‌یافته‌تر بوده و عملکرد تحصیلی نسبتاً بالایی داشتند، تواناییهای خود را در مسیر فعالیتهای بارور به کار می‌انداختند، زندگی را دوست داشتند و بی‌آنکه نیاز به تلاش زیادی داشته باشند به حل مسایل خود نایل می‌شدند. در بررسی دیگری که در مورد ۱۳۱ دانشجوی دانشگاه انجام شد (شورتز، اورت و ورتینگتون، ۱۹۹۴) نقش مثبت دین بر مقابله و همسازی دانشجویان برجسته گشت.

تأثیر مثبت دین (بنت، ۱۹۹۷؛ تامپسون، ۱۹۹۹) به عنوان یک روش مقابله شخصی در ایجاد ارتباط مثبت در فضای خانواده و برقراری رابطه بین فرزندان و والدین نیز نشان داده شده است.

بررسی رابطه دین و واکنش نسبت به رویدادهای زندگی نیز مبین این نکته است که دانشجویان متدین از روشهای سالمتری برای مقابله استفاده می‌کنند و درگیر رفتارهای سازش‌نیافته و خود تخریبگر نمی‌شوند (ساندرز، ۱۹۹۹).

در یک پژوهش در قلمرو رابطه مذهب با سلامت روانی و اختلالها نشان داده شد که افراد مذهبی نمره‌های بالاتری در آزمونهای سلامت روانی و رضایتمندی و نمره‌های پایینتری در آزمونهای مربوط به اختلالهای روانی کسب می‌کنند (خدایاری‌فرد، ۱۳۸۱؛ بهر و مارتین، ۱۹۸۳؛ ساندرز، ۱۹۹۹). ذکر این نکته ضروری است که بررسی رابطه بین دین و همسازی، با شواهدی که عموماً دین را منبع مهار ناهمسازیهای اجتماعی می‌دانند، همخوانی دارد (بارکت، ۱۹۹۳).

آلپورت در بررسی دین دو نوع نگرش دینی یا به عبارت دیگر، دین درونی و دین برونی از یکدیگر متمایز کرد. از دیدگاه این مؤلف، افراد با جهت‌گیری برونی، دین را وسیله‌ای برای رسیدن به هدفهایی که واجد ارزشهای برونی هستند، تلقی می‌کنند. این افراد با استناد به دلایلی مانند به دست آوردن آرامش، ایمنی روانی، کسب مقام و موقعیت یا تحکیم وضعیت اجتماعی و شخصی، دین را سودمند می‌دانند. برعکس، افراد با جهت‌گیری درونی برآورده شدن نیازهای خود را در گرو اجرای عقاید مذهبی، ممکن می‌دانند. آنها سعی دارند دین خود را درونی سازند، آن را تمام و کمال در زندگی خود به عمل در آورند، همه دستورهای دینی را هر چه کاملتر انجام دهند و با الگوی رفتاری و اعتقادی دینی زندگی کنند (آلپورت و راس، ۱۹۶۷).

آلپورت و راس (۱۹۶۷) تفاوت در کنار آمدن با شرایط مختلف و همسازی را در افراد با جهت‌گیریهای متفاوت بررسی کرده‌اند و به این نتیجه دست یافته‌اند که افراد واجد جهت‌گیری دینی درونی، دین را به عنوان یک انگیزه مسلط و غالب که به خودی خود دارای ارزش است در نظر می‌گیرند و در شرایط مختلف از قدرت

1. Freud, S.
2. neurosis
3. Maslow, A.

4. Jung, K. G.
5. Adler, A.
6. Kong, J.

7. self concept

شایستگی بالایی داشتند، مثبت، اما تصور افراد افسرده از خداوند منفی بود. بررسی رابطه نگرش دینی و پیشرفت تحصیلی در بین دو جنس بیانگر این امر بود که دختران با نمره بالا در نگرش دینی دارای بالاترین نمره‌های تکالیف دانشگاهی نیز بودند. الگوهای کلی این مطالعه نشان داد که رابطه دین با جهت‌گیری درونی و پیشرفت دانشگاهی مثبت است. یا به عبارت دیگر یک ایمان ابزاری با پیشرفت تحصیلی در دانشگاه ناهمساز است (ویلیامز، ۲۰۰۲).

در همین راستا، تأثیر باورهای دینی در شکل‌گیری مسند مهارگری دانشجویان دانشگاه‌های تهران بررسی شد (میرهاشمیان، ۱۳۷۷). نتایج نشان دادند در حالی که باورهای دینی با سلامت روانی همبستگی دارند اما این باورها در دو جنس یکسان نیستند، بدین معنا که دانشجویان پسر نسبت به دانشجویان دختر از باورهای دینی قویتری برخوردارند. پیرین (۲۰۰۰) ۱۳۰ دانشجویان با درجات متفاوت تعهد دینی را از نظر رفتار درستکارانه (یک رفتار سازش‌یافته) بررسی کرد و نشان داد که تنها دانشجویان با نمره‌های بالا در تعهد دینی درونی، واجد رفتار درستکارانه بودند.

همچنین رابطه بین نگرش دینی درونی و درستکاری را در مورد ۲۴۴ دانشجوی دانشگاه بررسی شد (استورچ و استورچ، ۲۰۰۱). نتایج مبین آن بودند که دین درونی، صرف نظر از جنس آزمودنی رابطه معکوسی با نادرستی به عنوان یک رفتار سازش‌نیافته دارد. دختران در دین برونی نمره بالایی گرفتند، پسران در مقایسه با دختران با نمره برابر در دین برونی رفتارهای سازش‌نیافته بیشتری داشتند. رفتارهای سازش‌یافته دختران با نمره بالا در دین برونی بیش از دختران با نمره پایین در دین برونی بود. افزون بر این، فورتان، بل و پیک (۱۹۹۹) در بررسی تأثیر احتمالی دین بر مصرف الکل و مواد در نمونه‌ای متشکل از ۵۲۶ دانشجو با متغیر تعدیل‌کننده جنس، نشان دادند که یافته‌ها با نتایج پیشین همخوانی ندارند چون هیچیک از متغیرهای دینی، رفتار مصرف

سازش‌یافتگی بالایی برخوردارند. اما کسانی که دارای جهت‌گیری برونی هستند و دینداری را برای دستیابی به هدفهای شخصی دنبال می‌کنند دارای قدرت همسازی پایینی هستند.

نتایج پژوهشها در مورد رابطه جنس با نگرش دینی و همسازی اجتماعی نیز نکاتی را روشن می‌سازند. بررسی ساندرز (۱۹۹۹) نشان داد که دختران با نمره بالای دینداری در مقابله با موقعیتهای بحرانی بویژه در موقعیتهای پیشرفت، رفتار سازش‌یافته عملی و پسران رفتار سازش‌یافته ذهنی نشان می‌دهند. هیز^۱ (۱۹۸۷) نقل از میرهاشمیان، (۱۳۷۷) معتقد است که دختران نسبت به پسران دیندارتر هستند و نسبت به باورهای دینی خود احساس تعهد بیشتری دارند.

در این زمینه، پژوهشها نتایج متفاوتی را گزارش کرده‌اند. به طور نمونه ربکاچی^۲ و گورو^۳ (۱۹۹۶) نقل از میرهاشمیان، (۱۳۷۷) در بررسی رابطه مذهبی بودن افراد با سن و جنس به این نتیجه دست یافتند که نوجوانان ۱۴ تا ۱۷ ساله کمتر از گروههای سنی بالاتر مذهبی هستند و بین مذهبی‌بودن و جنس هیچگونه ارتباطی وجود ندارد. در حالی که بین دین و متغیرهای سازش‌یافتگی ارتباط مثبت معناداری مشاهده می‌شود.

فلدمن^۴ با بررسی نقش جنس در ارتباط با همسازی نوجوانان و بزرگسالان به این نتیجه دست یافته که الگوهای ارتباطی در شیوه مقابله نوجوانان و سازش - یافتگی بزرگسالان غالباً برحسب جنس متفاوت است و همچنین، مقابله با تنیدگی^۵ از طریق باورهای دینی با جنس افراد مرتبط است. در این پژوهش به همگرایی بین راهبردهای سازشی نوجوانان و نقشهای سنتی جنسی نیز دست یافتند (سهرابیان، ۱۳۷۹).

گرین وی، میلن و کلارک (۲۰۰۳) با بررسی متغیرهای شخصیتی، حرمت خود^۶، افسردگی و درک شخصی از خدا در نمونه‌ای متشکل از ۲۰۱ زن و مرد ۲۲ تا ۶۰ ساله، نشان داد که زنان در همه وجوه ارتباط با خدا نمره بالایی کسب کردند. تصور از خداوند در مردانی که نمره

1. Hayes, B. S.
2. Rebecagi, H.

3. Golorow, S.
4. Feldman, P.

5. stress
6. self esteem

- ۳- آیا بین دانشجویان دختر و پسر در نگرش دینی و همسازی اجتماعی تفاوت وجود دارد؟
- ۴- آیا میزان نگرش دینی و همسازی اجتماعی در دانشجویان متأهل و مجرد متفاوت است؟

روش

پژوهش حاضر از نوع طرحهای توصیفی است که با روش همبستگی اجرا شده است. در این نوع تحقیق پژوهشگر به دنبال کشف روابط بین متغیرهای بدون درستیاری و کنترل آنها است.

جامعه آماری پژوهش متشکل از دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، در سال تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳، به حجم تقریبی ۲۰۰۰۰ نفر بود. از این جامعه، یک گروه نمونه به حجم ۵۰۰ نفر از طریق روش نمونه برداری چند مرحله‌ای انتخاب شد که پس از اجرای آزمون با توجه به مخدوش بودن تعدادی از پرسشنامه‌ها تعداد ۴۲۴ نفر (۱۹۲ دختر و ۲۳۲ پسر) باقی ماندند.

برای گزینش گروه نمونه ابتدا همه دانشکده‌ها (بدون آنکه نمونه برداری شود) و سپس از میان دانشکده‌ها، به نسبت تعداد دانشجویان در هر دانشکده و به تفکیک جنس، تعداد نمونه مورد نظر به گونه تصادفی انتخاب شد. با توجه به اینکه داده‌های لازم به منظور انتخاب گروه نمونه بر پایه وضعیت تأهل وجود نداشت؛ از این رو، سهم این متغیر در انتخاب گروه نمونه در نظر گرفته نشد و تنها پس از گردآوری داده‌ها و تعیین تعداد افراد متأهل و مجرد، با استفاده از روشهای آماری مناسب، تحلیل شد.

جدول ۱: تعداد گروه نمونه به تفکیک جنس و تأهل

گروه	تعداد	گروه	تعداد
دختر	۱۹۲	مجرد	۳۵۷
پسر	۲۳۲	متأهل	۶۷
کل	۴۲۴	کل	۴۲۴

مواد را پیش‌بینی نمی‌کرد. در یک بررسی همه‌گیری شناسی در مورد اختلال وسواس - بی‌اختیاری در دانش‌آموزان دبیرستانی و رابطه آن با نگرش دینی نیز نشان داده شده که بین نگرش دینی و اختلال وسواس - بی‌اختیاری رابطه معنادار وجود ندارد (عصاریان، بیغم و اصغری نجد، ۲۰۰۶).

در مورد رابطه دین و وضعیت تأهل، شواهد موجود (حداقل ۱۷ بررسی بین سالهای ۱۹۳۸ تا ۱۹۸۰) نقش تعدیل‌کننده مثبت اعمال دینی بر ازدواج و زندگی خانوادگی را برجسته کردند (بهر و چادویک، ۱۹۸۵). ویلسون^۱ و فیلسینگر^۲ (۱۹۸۶) در پژوهشی در زمینه ارتباط چند بعدی بین نگرش دینی و همسازی زناشویی، خاطرنشان کردند که انجام مناسک دینی، تجارب دینی و به میزان کمتری باورها با ابعاد سازش‌یافتگی زناشویی همبستگی مثبت دارد. و حتی پس از کنترل سنت‌گرایی زناشویی، نگرش دینی توانست دیدگاه افراد در مورد ارزشهای ازدواج و خانواده را تعدیل کند (تورنتون، اکسین و هیل، ۱۹۹۲).

با توجه به شرایط فرهنگی - اجتماعی کشور ما، نگرش دینی از اهمیت خاصی برخوردار است و ضرورت توجه و گسترش بررسیهای روانشناختی در خصوص دین را می‌طلبد و همین ضرورت است که پژوهشگران متعددی را به سوی این حوزه هدایت کرده است. افزون بر این، دستیابی به اطلاعات دقیقی که بتوانند مسیر تأمین بهداشت روانی دانشجویان را در جامعه دینی ما هموار سازند از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه نگرش دینی و همسازی اجتماعی با در نظر گرفتن متغیرهای تعدیل‌کننده جنس و وضعیت تأهل شکل گرفت تا امکان پاسخگویی به پرسشهای زیر فراهم شود:

- ۱- آیا نگرش دینی با همسازی اجتماعی در دانشجویان رابطه دارد؟
- ۲- آیا نگرش دینی بر پایه جنس، همسازی اجتماعی دانشجویان را پیش‌بینی می‌کند؟

برابر با ۰/۹۲ گزارش کرده است. برای **روایی** به دو شیوه عمل شده است: نخست، برای هر یک از بخشهای پرسشنامه، محدوده‌ای از نمره‌ها (سؤالات) انتخاب و اختلاف بین ۵۰٪ بالایی و پایینی در توزیع نمره‌ها محاسبه شد. به گونه‌ای که در این پژوهش، تنها مواردی ذکر شده است که تمایز صریح بین دو گروه را کاملاً نشان می‌دهد. دوم روایی مقیاس در نتیجه تلاش متخصصان مشاور با بزرگسالان مبنی بر انتخاب گروههایی از افراد به دست آمد که در محدوده بسیار خوب و بسیار ضعیف سازش یافتگی قرار داشتند.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: برای بررسی رابطه نگرش دینی با متغیر همسازی اجتماعی از آزمون همبستگی پیرسون، برای پیش‌بینی همسازی اجتماعی بر پایه نگرش دینی و متغیر تعدیل‌کننده جنس از تحلیل رگرسیون و برای بررسی رابطه بین متغیرهای نگرش دینی و همسازی اجتماعی با متغیر جنس و وضعیت تأهل از آزمون t و میانه استفاده شده است.

یافته‌ها

نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین نگرش دینی و همسازی اجتماعی دانشجویان در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲: ماتریس همبستگی نگرش دینی و همسازی اجتماعی دانشجویان به تفکیک جنس و گروه

گروه	همبستگی	سطح معناداری	تعداد
دختر	*-۰/۱۶۸	۰/۰۵	۱۹۲
پسر	-۰/۰۲۷	۰/۰۱۲	۲۳۲
کل	-۰/۰۷۵	۰/۰۱۳	۴۲۴

چنانکه در جدول ۲ دیده می‌شود ضریب همبستگی بین نگرش دینی و همسازی اجتماعی در کل دانشجویان برابر با ۰/۰۷۵- و در دانشجویان پسر برابر با ۰/۰۲۷-

ابزار پژوهش از دو مقیاس تشکیل شد. **مقیاس نگرش دینی:** این پرسشنامه بر مبنای دانش نظری و تجربی موجود درباره روانشناسی دینی، نگرشهای دینی و نیز موانع و عوامل مؤثر بر نگرش دینی و با بررسی بیشتر پژوهشهای مربوط به آن (مانند خدایاری فرد، غباری بناب و شکوهی یکتا، ۱۳۷۷، اسلامی‌نسب، ۱۳۷۳، طهماسبی‌پور و کمانگیری، ۱۳۷۵، براهنی و گلریز، ۱۳۵۳) تهیه شده است. فرم نهایی این پرسشنامه توسط عسگری (۱۳۷۹ ب) و با بررسی چندین عامل که از بررسی پژوهشهای پیشین و آرای صاحب‌نظران و متخصصان و نیز بررسیهای میدانی مقدماتی به دست آمده، تهیه شده است. مقیاس نگرش دینی دارای ۵۰ گزاره است که به شیوه خود گزارش‌دهی^۱، از طریق دو روش انفرادی و گروهی و حداکثر در مدت ۲۰ دقیقه قابل اجراست. نمره‌گذاری مقیاس در قالب مقیاس لیکرت بر اساس ۴ درجه کاملاً موافق (۴)، نسبتاً موافق (۳)، نسبتاً مخالف (۲) و کاملاً مخالف (۱) انجام می‌شود. عسگری (۱۳۷۹ ب) **اعتبار آزمون** را بر پایه ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۶ گزارش داده است.

روایی مقیاس نیز از طریق روش گروههای شناخته شده به خوبی بین دو گروه دینی و غیردینی تفاوت می‌گذارد (براهنی و گلریز، ۱۳۵۳). همچنین روایی آزمون با استفاده از روش تحلیل عاملی نیز نشان داد با یک عامل کلی (نگرش دینی) همبسته بوده و با چهار عامل نزدیک به ۵۲٪ واریانس را تبیین می‌کند (عسگری، ۱۳۷۹ ب).

مقیاس همسازی بل^۴ (۱۹۵۸): این پرسشنامه دارای ۱۶۰ سؤال و ۵ زیر مقیاس (همسازی در خانه، همسازی اجتماعی، همسازی عاطفی، همسازی تندرستی و همسازی شغلی) است که به گونه دو ارزشی (بلی، خیر) نمره‌گذاری می‌شود (بنیاد جانبازان مشهد، ۱۳۶۹). در مقاله حاضر زیر مقیاس **همسازی اجتماعی** با ۳۲ سؤال از مقیاس همسازی بل انتخاب و اجرا شد. عسگری (۱۳۷۹ ب) **اعتبار آزمون** را بر پایه ضریب آلفای کرونباخ

1. self report
2. reliability

3. validity
4. Bell Adjustment Inventory

در گروه دختران بیشتر باشد، سازش یافتگی اجتماعی آنان ضعیف تر است.

به منظور پیش‌بینی همسازی اجتماعی براساس نگرش دینی و جنس از روش رگرسیون با متغیرهای مجازی استفاده شده است. خلاصه نتایج مدل رگرسیون با متغیر مجازی در جدول ۳ نشان داده شده است.

است که از لحاظ آماری معنادار نیست. نتایج بررسی رابطه بین نگرش دینی و همسازی اجتماعی به تفکیک جنس نشان می‌دهد که رابطه بین این دو متغیر در گروه دختران برابر با $-0/168$ است که در سطح $0/05$ از لحاظ آماری معنادار است. به بیان دیگر، بین این دو متغیر در گروه دانشجویان دختر رابطه وجود دارد. اما منفی بودن ضریب نشان می‌دهد که هر چه نگرش دین

جدول ۳: نتایج رگرسیون برای پیش‌بینی همسازی اجتماعی بر پایه نگرش دینی و جنس

متغیرها	B	SB	β	t	α	R
جنس	-0/694	0/596	-0/0569	-1/163	0/245	0/093
نگرش دینی	-0/020	0/012	0/0826	-1/687		0/0923

برای بررسی اثر جنس در نگرش دینی و همسازی اجتماعی از آزمون t برای دو گروه مستقل استفاده شد (جدول ۴).

مقادیر t ($-1/163$) به دست آمده از لحاظ آماری معنادار نیست ($p > 0/05$). از این رو می‌توان نتیجه گرفت که سازش یافتگی اجتماعی دانشجویان را نمی‌توان بر پایه نگرش دینی و جنس پیش‌بینی کرد (جدول ۳).

جدول ۴: خلاصه محاسبه‌های آزمون t نگرش دینی و همسازی اجتماعی بر پایه جنس

گروهها	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد اندازه‌گیری	t	سطح معنادار بودن
نگرش دینی	دختر	۱۳۳/۳	۲۶/۸۱	۱/۷۶	-۲/۹۱
	پسر	۱۴۰/۱	۱۹/۷۲	۱/۴۲	
همسازی اجتماعی	دختر	۴۹/۸۲	۵/۸	۰/۳۸۲	-۰/۹۶
	پسر	۵۰/۳۹	۶/۳	۰/۴۹۱	

جدول ۵: خلاصه اطلاعات آزمون میان‌گروهی در نگرش دینی و همسازی اجتماعی براساس وضعیت تأهل (n = 424)

مجرد	متاهل	
۱۶۹	۳۹	بالتر از میانه
۱۸۸	۲۸	پایینتر از میانه
سطح معناداری	مجذور کای	
0/133	2/25	نگرش دینی
0/899	0/159	همسازی اجتماعی

چنانکه جدول ۴ نشان می‌دهد t به دست آمده برای نگرش دینی ($-2/91$) از لحاظ آماری در سطح $0/01$ معنادار است. پس می‌توان نتیجه گرفت که بین دانشجویان دختر و پسر در نگرش دینی تفاوت وجود دارد. ملاحظه میانگین گروهها نشان می‌دهد که دانشجویان دختر با میانگین $140/1$ دارای نگرش دینی قویتری نسبت به دانشجویان پسر ($133/3$) هستند. در صورتی که t به دست آمده در همسازی اجتماعی ($-0/96$) از لحاظ آماری معنادار نیست. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که سازش یافتگی اجتماعی در دانشجویان

رابطه معکوس نادرستی به منزله یک رفتار سازش نایافته با دین درونی مشاهده می‌شود (استورچ و استورچ، ۲۰۰۱).

همچنین فقدان رابطه بین نگرش دینی و سازش-یافتگی اجتماعی را می‌توان با اثر مقابله منفی دینی، مرتبط دانست (فیچت، مورفی، کیم، گیونز، کامرون و دیویس، ۲۰۰۴). از دیدگاه این پژوهشگران انسان تلاش می‌کند تا واقعیتها و رویدادهای بد زندگی را با باورهای دینی یکپارچه کند و دوره‌های چنین تلاشی، گاهی کوتاه و گاه طولانی هستند؛ تلاشی که به تحول و تغییر بعضی و پریشانی، ناامیدی و سازش نایافتگی عده‌ای دیگر منجر می‌شود. بنابراین، با در نظر گرفتن شرایط نامناسب اجتماعی و اقتصادی در جمع کثیری از دانشجویان ممکن است بتوان فقدان رابطه را به اثر مقابله منفی نسبت داد. نکته دیگری که ضرورت تبیین را ایجاب می‌کند، بالا بودن نمره نگرش دینی و کاهش سازش‌یافتگی اجتماعی دختران است. احتمالاً دختران گروه نمونه این پژوهش بیشتر دارای جهت‌گیری دینی درونی بوده‌اند که به کاهش سازش‌یافتگی آنان منتهی شده است. این تبیین با یافته پژوهش استورچ و استورچ (۲۰۰۱) مبنی بر بالاتر بودن نمره رفتار سازش‌یافته در دختران واجد دین برونی همخوانی دارد.

همچنین می‌توان این احتمال را پذیرفت که ارتباط بین کاهش سازش‌یافتگی اجتماعی دختران با افزایش نمره‌های نگرش دینی، حاصل شیوه‌های مقابله آنها با موقعیتهای بحرانی است (ساندرز، ۱۹۹۹). چرا که در موقعیتهای اخیر و بویژه در موقعیتهای پیشرفت، دختران با رفتارهای سازش‌یافته عملی و مردان با رفتارهای سازش-یافته ذهنی پاسخ می‌دهند و پاسخ به پرسشهای مطرح شده در این پژوهش، یک توصیف ذهنی را می‌طلبد و می‌تواند به بالاتر بودن نمره مردان منجر شود. اما سایر یافته‌های پژوهش حاضر از جمله بالا بودن نگرش دینی دانشجویان دختر، عدم تفاوت دانشجویان دختر و پسر در سازش‌یافتگی اجتماعی، عدم تفاوت دانشجویان متأهل و مجرد در نگرش دینی و سازش-یافتگی اجتماعی را چگونه می‌توان تبیین کرد؟

برای بررسی اثر تأهل در نگرش دینی و همسازی اجتماعی از آزمون میانه استفاده شد. از این رو، گروه مورد مطالعه بر پایه میانه توزیع، به دو گروه بالاتر از میانه و پایینتر از میانه تقسیم شدند. خلاصه اطلاعات مربوط به آنها در جدول ۵ منعکس شده است.

همانطور که در جدول ۵ دیده می‌شود مجذور کای به دست آمده در نگرش دینی (۲/۲۵) و در همسازی اجتماعی (۰/۰۱۵۹) از لحاظ آماری معنادار نیست. به عبارت دیگر، میزان نگرش دینی و سازش‌یافتگی اجتماعی در دانشجویان متأهل و مجرد تفاوت نمی‌کند.

بحث

نتایج پژوهش حاکی از عدم رابطه معنادار بین نگرش دینی و همسازی اجتماعی است. بررسی به تفکیک جنس نشان داد که رابطه بین این دو متغیر در گروه دختران معنادار است. بدین معنا که هر چه نگرش دینی در گروه دختران بیشتر باشد، سازش‌یافتگی اجتماعی آنان ضعیف‌تر است؛ در حالی که بین نگرش دینی و سازش‌یافتگی اجتماعی در کل و دانشجویان پسر رابطه معنادار وجود ندارد.

پژوهشهایی که به این قلمرو پرداخته‌اند به نتایج متناقضی رسیده‌اند. برخی از آنها به این نتیجه دست یافته‌اند (مانند خدایاری‌فرد، ۱۳۸۱؛ بهر و مارتین، ۱۹۸۳؛ شورتز و دیگران، ۱۹۹۴؛ تامپسون، ۱۹۹۹؛ ساندرز، ۱۹۹۹؛ بالتر، ۲۰۰۲) که تأثیر دین بر میزان سازش‌یافتگی و بهداشت روانی مثبت و بر نشانه‌های بیماریهای روانی منفی است. در حالی که همسو با نتایج پژوهش حاضر، برخی دیگر (فورتان و دیگران، ۱۹۹۹؛ دوریز، سوتنر و بیزر، ۲۰۰۴؛ عصاریان و دیگران، ۲۰۰۶) به ارتباطی بین نگرش دینی با متغیرهای سلامت و بیماری دست نیافته‌اند. بنابراین می‌توان از خود پرسید که چگونه می‌توان فقدان رابطه این دو متغیر را تبیین کرد؟ به نظر می‌رسد که پاسخ را باید در نوع جهت‌گیری دینی و شیوه‌های مقابله افراد جستجو کرد و همراه با پرین (۲۰۰۰) این نکته را پذیرفت که فقط دانشجویان واجد جهت‌گیری دینی درونی، رفتار درستکارانه دارند و در همین گروه است که

یافته اول پژوهش حاضر مبنی بر بالاتر بودن نمره نگرش دینی دختران با بسیاری از نتایج به دست آمده از پژوهشهای پیشین همخوان است. این گونه پژوهشها نشان داده‌اند که زنان در مقایسه با مردان نسبت به دین و باورهای دینی خود احساس تعهد بیشتری دارند (برای نمونه هیز، ۱۹۸۷ نقل از میرهاشمیان، ۱۳۷۷ و گرین وی و دیگران، ۲۰۰۳). اما یافته مذکور با نتایج میرهاشمیان (۱۳۷۷) مبنی بر قویتر بودن باورهای دینی دانشجویان پسر نسبت به دانشجویان دختر مغایرت دارد. این یافته متناقض چگونه تبیین می‌شود؟ احتمالاً پاسخ در نوع جهت‌گیری دینی و نیز نمره افراد در دین برونی و درونی باشد زیرا براساس برخی از یافته‌ها زنان در دین برونی نمره بالاتری می‌گیرند. ظاهراً پرسشنامه‌های نگرش‌سنج در برخی از موارد انعکاس دین برونی است. در هر صورت انجام پژوهشهای تکمیلی در این مورد ضرورت دارد.

اما یافته پژوهش حاضر در مورد وضعیت تأهل و تأثیر آن بر سازش‌یافتگی و نگرش دینی برخلاف بسیاری از پژوهشهایی بود که تأثیر مثبت نگرش دینی بر زندگی زناشویی را نشان می‌دادند (بهر و چادویک، ۱۹۸۵؛ تورنتون و دیگران، ۱۹۹۲؛ سویت و بامپاس، ۱۹۹۰). در تبیین این یافته می‌توان گفت که احتمالاً نتایج متفاوت به جهت‌گیری درونی و برونی نگرش دینی و سازش-یافتگی عملی و ذهنی پاسخ‌دهنده‌ها نسبت دادنی است. محدودیتهای روش‌شناختی و نظری مطالعه حاضر شامل: سوگیری پاسخها، حساسیت آزمودنیها به پرسشها و نمونه مورد بررسی است. به منظور اصلاح محدودیتهای روش - شناختی پیشنهاد می‌شود سایر پژوهشگران در پرسشنامه‌های نگرش دینی و همسازی اجتماعی تجدیدنظر کنند و به اجرای آن در جمعیت‌های دیگر بپردازند. همچنین به نظر می‌رسد که ایجاد آمادگی در پاسخ‌دهندگان در آزمونهایی از این نوع به آموزش، اجرای مکرر پرسشنامه و گسترش پژوهشهای مرتبط، ضروری است. تبیین تفاوت‌های یافته‌های این بررسی با نتایج پژوهشهای دیگر و نیز وجود یافته‌های متناقض در بررسیهای پیشین، تداوم انجام پژوهش در زمینه نگرش دینی و متغیرهای دیگر

را ضروری می‌سازد.

منابع

- اسلامی نسب، ع. (۱۳۷۳). *روانشناسی سازگاری*. تهران: نشر بنیاد.
- بنیاد جانبازان مشهد (۱۳۶۹). *مجموعه آزمونهای شغلی و شخصیتی، آزمون‌سازی برای اشتغال به کار جانبازان*. معاونت اشتغال بنیاد.
- براهنی، م.، و گلریز، گ. (۱۳۵۳). *پژوهشی برای تهیه نگرش دینی و بررسی رابطه بین نگرش دینی با سایر بازخوردها و خصوصیات شخصیتی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.
- خدایاری فرد، م.، غباری بناب، ع.، و شکوهی یکتا، م. (۱۳۷۷). *تهیه مقیاس اندازه‌گیری باورهای دینی دانشجویان*. گزارش طرح پژوهشی. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
- خدایاری فرد، م. (۱۳۸۱). *مشاوره، مبانی روانشناختی*. تهران: نشر یسطرون.
- سهرابیان، ط. (۱۳۷۹). *بررسی تأثیر نگرش دینی بر سازگاری فردی و اجتماعی دانش‌آموزان دبیرستانهای استان لرستان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهرا.
- طهماسبی پور، ن.، و کمانگیری، م. (۱۳۷۵). *بررسی ارتباط نگرش دینی با میزان اضطراب، افسردگی و سلامت روانی گروهی از بیماران بیمارستانهای شهدای هفتم تیر*. گزارش پژوهشی مجتمع رسول اکرم.
- عسگری، ع. (۱۳۷۹ الف). *بررسی نگرش دینی دانشجویان*. گزارش پژوهشی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه.
- عسگری، ع. (۱۳۷۹ ب). *نگرش دینی کارمندان و دانشجویان شهرستان ساوه نسبت به شرکت در نماز*. فصلنامه نیایش، ۴، ۳۰-۲۴.
- میرهاشمیان، ح. (۱۳۷۷). *تأثیر اعتقادات دینی در شکل‌گیری منبع کنترل*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء.

Alport, G. W., & Ross, J. M. (1967). Orientation

- (Belguim). *Journal of Personality*, 14, 175-189.
- Fitchett, G., Murphy, P. E., Kim, J., Gibbons, J. L., Cameron, J. R., & Davis, J. A. (2004).** Religious struggle : prevalence, correlates and mental health risks in diabetic, congestive heart failure, and oncology patients. *International Journal of Psychiatry in Medicine*, 34 (2), 179-196.
- Fontaine, J. R. J., Liyten, P., & Corveleyn, J. (2000).** Tell me what you believe and I'll tell you what you want. Empirical evidence for discrimination value patterns of five types of religiosity. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10, 65-84.
- Greenway, P., Milne, L. C., & Clarke, V. (2003).** Personality variables, self esteem and depression and an individual's perception of God. *Mental Health, Religion and Culture*, 6 (1), 45-58.
- Pargament, R. I. (1987).** *God help me : Towards a therifical framework of coping for the psychology of religion*. Paper presented at the meeting of the American psychological Association, New York city.
- Prien, A. S. (2000).** Identity status, religious orientation, and academic adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 20, 17-28.
- Saunders, G. P. (1999).** *The Relationship of spirituality to adolescents' responses to loss*. Thesis, Wisconsin School of Professional Psychology, Milwaukee.
- Shortz, J. L., Everett, L., & Worthington, J. R. (1994).** Young adults recall of religiosity, attribution, and coping in parental divorce. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 33, 172-179.
- Storch, E. A., & J. B. Storch. (2001).** Organizational, nonorganizational, and intrinsic religiosity and academic dishonesty. *Psychological Reports*, 88, and Prejudice personal religious. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 432-443.
- Assarian, F., Biqam, H., & Asqarnajd, A. (2006).** An epidemiological study of obsessive compulsive disorder among high school students and its relationship with religious attitudes. Archives of Iranian Medicine and its relationship with religious attitudes. *Archives of Iranian Medicine*, 9 (2), 104-107.
- Bahr, H. M., & Chadwick, B. A. (1985).** Religion and family in Middletown, USA. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 407-414.
- Bahr, H. M., & Martin, T. K. (1983).** "And thy neighbor as thyself" : Self-esteem and faith in people as correlates of religiosity and family solidarity among middletown high school students. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22, 132-144.
- Bell, H. M. (1958).** Manual for the Adjustment Inventory, student form. Palo Alto, California : Consulting Psychologists Press.
- Bennett, P. R. (1997).** *Adventure recreation and adolescent identity development*. Psy. D. Thesis, Fultter Theological seminary School of psychology.
- Bohannon, J. R. (1991).** Religiosity related to grief levels of bereaved mothers and fathers. *Omega*, 23, 153-159.
- Boulter, L. (2002).** Self-concept as a predictor of college freshman academic adjustment. *College Student Journal*, 36 (2), 234-246.
- Burkett, S. R. (1993).** Perceived parents' religiosity, friends' drinking, and hellfire : *A panel study of adolescent drinking*. *Review of Religious Research*, 35 (2), 134-154.
- Duriez, B., Soenens, B., & Beyers, W. (in press).** Personality, identity styles, and religiosity an integrative study among late adolescents in Flanders

- marriage. *American Journal of Sociology*, 98, 628-651.
- Watson, P. J. (1987).** Antireligious humanistic values, guilt, and self-esteem. *Journal of the Scientific Study of Religion*, 26, 563-546.
- William, S., K. P. (2002).** *Religion and the ten commandments*. Dissertation abstracts international section A : Humanities as Social Sciences, 63 (5-A), 1747.
- 548-552.
- Sweet, J. A., & Bumpass, L. L. (1990).** *Religious differentials in marriage behavior and attitudes*. NSFH working paper no. 15. center for demography and ecology, University of Wisconsin.
- Thompson, D. A. (1999).** The role of religiosity in the school behavior of adolescents with emotional and behavioral disorders. Thesis, Florida State University, Tallahassee.
- Thronton, A., Axinn, W. G., & Hill, D. H. (1992).** Reciprocal effects of religiosity, cohabitation, and